

HIDAKBÓL GÁTAK – EGY HORVÁTORSZÁGI MAGYAR FALU ASSZIMILÁCIÓS

FOLYAMATAINAK SZEMPONTJAI

[DOI 10.35402/kek.2021.3.5](https://doi.org/10.35402/kek.2021.3.5)

Absztrakt

Dolgozatom témája a horvátországi magyarság asszimilációs folyamatainak bemutatása egy magyar zárványtelepülés példáján. A folyamatokhoz alapvetően az asszimilációs elméletek szolgálnak keretnek, melyek révén azonosíthatók az identitásvesztést gátló és azt erősítő tényezők. Ilyen tényezők többek között az intézményi hozzáférés lehetőségei, valamint a családi, baráti kapcsolatok és vegyes házasságok. Az asszimilációs folyamatok esetében fontos védőhálót képezhetnek a magyar települések, melyekben a magyar közösség az asszimilációt gátló tényezőként védelmet nyújthat. Ez a védőháló azonban a vizsgált térség történelmi, gazdasági jellegzetességei miatt sok esetben sérül. Az elméleti keret mellett bemutatásra kerülnek a főbb társadalomtörténeti és gazdasági folyamatok is, melyek segítségével pontosabb kép alakítható ki az identitás-megőrzésről és identitásvesztésről.

Abstract

When bridges become barriers – aspects of the assimilation processes of a Hungarian village in Croatia

The topic of my paper is to present the assimilation processes of Hungarians in Croatia on the example of an enclosed Hungarian settlement. Inherently, assimilation theories provide the framework for the processes through which the factors that prevent or strengthen identity loss can be identified. Such factors include opportunities for institutional access, as well as family, friendships, and mixed marriages. In the case of assimilation processes, Hungarian settlements can form an important safety net in which the Hungarian community can provide protection as an impediment to assimilation. Nonetheless, this safety net is damaged in many cases due to the historical and economic characteristics of the studied area. Along with the theoretical framework, the main social historical and economic processes are also presented to help

form a more accurate picture of identity preservation and identity loss.

Asszimiláció és identitástudat

Tanulmányomban az asszimilációs elméletek keretében mutatom be egy horvátországi magyar zárványtelepülésnek az asszimiláció irányába vagy annak ellenébe ható folyamatait. Amellett érvelek, hogy az asszimilációs folyamatokban olyan egyedi tényezők is szerepet játszanak, melyek adódnak a térség történelméből, gazdasági helyzetéből. A horvátországi nemzetiségi feszültségek, valamint térségek közti gazdasági fejlettségbeli különbségek jelentősen alakítják a magyarság stratégiáit. E tényezők lehetnek azok a hidak, melyek a beolvadás, azaz asszimiláció irányába hatnak, illetve lehetnek olyan gátak, melyek a közösség nemzeti identitásának megőrzését jelentik.

Az asszimiláció fogalma eredetileg a biológiából került át a társadalomtudományokba, és eltérő értelmezési keretként szolgál több elmélet és megközelítés számára. Az asszimiláció előfeltételez egy másik fogalmat is, a nemzetet, azaz egy olyan egységet, melybe az adott egyén vagy csoport belépve asszimilálódhat. A társadalomtudományos gondolkodásban több meghatározás is ismert, köztük talán Max Weber meghatározása jelenthet fontos kiindulópontot: „külső megjelenésük és szokáserkölcseik – esetleg mindkettő hasonlósága alapján, vagy a gyarmatosításhoz és vándorláshoz fűződő hasonló emlékek miatt szubjektíve meg vannak győződve közös leszármazásukról, és oly módon ápolják és terjesztik ezt a szubjektív hitet, hogy annak fontos közösségképző szerepe legyen (...) teljesen mindegy, hogy fennáll-e a közös leszármazás” (Weber 1992:91).

A szubjektív hit és közös emlékek mellett Parsons már konkrét szempontokat is lehatárol, melyek a csoportok számára fontosak. Ezek a tulajdonságok például a közös nyelv, a közösség kultúrtörténete, a tradíciók átörökítése (Gyurgyík 2004:13). A parsonsi meghatározás a csoportra fekteti a

hangsúlyt, és az átörökítéssel egyfajta kultúraápolást, illetve az asszimiláció elkerülését hangsúlyozza.

Asszimiláció elméleti megközelítése

Az alábbi fejezetben az asszimilációhoz és identitástudathoz kapcsolódó néhány elméleten keresztül szeretném bemutatni azokat a folyamatokat, melyeket egy adott kisebbségi társadalomhoz tartozó egyén vagy csoport megtapasztal. Az elméletek közül több nem vetíthető teljesen át egy horvát határmenti magyar kistelepülésre, vagy éppen egy magyar zárványra, viszont alapvető, az identitásvesztéshez kapcsolódó fogalmakat tisztáznak és folyamatokat mutatnak be.

Az asszimiláció kérdését kutató korai vizsgálatok főleg az önként bevándorlók csoportjaival foglalkoztak, illetve ilyen társadalmakat vizsgáltak (többnyire Amerikába érkezett európai bevándorlók). Ezek a gyakran specifikus, vagy legalábbis nem általánosítható elméleteken és vizsgálatokon elsőként Robert Ezra Park lépett túl (Gyurgyík 2004). Park úgy gondolta, a bevándorlók szert tesznek a többségi társadalom kulturális örökségeire, szokásaira, és emiatt asszimilálódnak. Ezt a folyamatot azonban bizonyos lépések előzik meg. A csoportok először is a migráció miatt lépnek egymással kapcsolatba. Ezt a kapcsolatot egy kompetitív folyamat követi, melynek során a felek versengnek egymással, végül pedig a versenyből a csoportok közti megegyezés létrejön (Gyurgyík 2004). Park elméletét több kritika is érte determinisztikus jellege miatt. A folyamat ugyanis ebben a megközelítésben lineáris, ami a csoportok közti találkozással kezdődik és a kisebbségi csoport beolvadásával ér véget.

Gordon elméletében az asszimilációnak már hét típusát különbözteti meg (Gordon 1964). Az első típus a kulturális asszimiláció, akkulturáció, melynek során a nemzeti (vagy etnikai) kisebbség elsajátítja a többségi társadalom kulturális mintáit. Emellett történik a strukturális asszimiláció, azaz a különböző intézményekbe, szervezetekbe való be tagozódás. Gordonnál ez a típus a legfontosabb, ugyanis ha a strukturális asszimiláció bekövetkezik, a továbbiak „természetes módon végbe mennek” (Gordon 1964). A harmadik beolvadási változó az amalgamáció, azaz a házassági asszimiláció. A vegyes házasságok elterjedése, ami magában hordozza a következő generáció automatikus beolvadását, identitásvesztését. A következő típus az identifikációs asszimiláció. Ennek során az egyénben kialakul a

közösségi tudat, a nemzeti érzés a befogadó társadalom iránt. A következő három típusban megszűnnek az előítéletek, a diszkrimináció, valamint az érték- és hatalmi konfliktusok (Gyurgyík 2004:14). A típusok közül nem mindegyik egyenértékű, illetve sorrendbeli különbségek is felfedezhetők. A gordonni elmélet jelen esetben azért fontos, mert legfontosabb elemként a közösségi intézmények embereket tömörítő és integráló szerepét emeli ki. Ezzel a gondolattal párhuzamba állíthatók a nemzeti kisebbségeknek azon törekvései, melyek a saját szervezeteik alapításának fontosságát hangsúlyozzák, felismerve az identitás megőrzésének ilyen szempontú fontosságát. Gordon kritikussai, köztük Yinger is kiemelték a hét kategória redukálását, hiszen több kategória is ok-okozati kapcsolatban áll egymással, valamint – a vegyes házasságokból adódóan – kritizálták a folyamat időbeni linearitását. Ez a kritikai elem jogosan veti fel a folyamat egy generáción belül történő véglegességét, befejezettségét.

Hess elmélete a szegregációtól az asszimilációig terjed. Szegregációnak nevezi azt a folyamatot, amikor a kisebbségek kísérletet tesznek az elszigetelődésre. Ezt követi két nagyon hasonló folyamat, amelyben első az akkomodáció, melynek során a kisebbség tagjai tudatosítják a többség normáit, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy emiatt megváltoztatnák saját értékeiket. A következő folyamat (Gordonhoz hasonlóan) az akkulturáció, melynek során a kisebbség tagjai elfogadják a többségi normákat, értékeket, fontos azonban, hogy még nem történt meg ezek belsővé tétele. A belsővé tétel lesz maga az asszimiláció. Hess a hangsúlyt a vegyes házasságokra helyezi, ezt tartja az asszimiláció legfontosabb és leggyorsabb elősegítőjének (Gyurgyík 2004:15). Az elmélet, tekintettel a szegregációra inkább az amerikai társadalomra helyezi a hangsúlyt, az ottani sajátosságokból indul ki, valamint az ott élő kisebbségek értékeit veszi figyelembe. Gordonhoz hasonlóan ebben az elméletben is megtalálható egy olyan híd (Gordonnál a többségi társadalmat tömörítő intézmények, Hessnél a vegyes házasságok), amelyen keresztül asszimilálódnak az egyén a befogadó nemzethez. A híd képe, mint a kisebbségi és a többségi nemzeti identitás közötti „közeledés”, illetve e távolság elmosódása kapcsán egy alapvető folyamat rajzolódik ki, amely arra mutat rá, hogy a nemzeti közösségek esetében az értékrendek változása jelenti a legfőbb veszélyt a nemzeti identitás megszűnésére.

Az elméletek egy kiterjesztett változatát fogalmazta meg Yinger, akinek koncepciójában az asszimiláció határcsökkentő folyamatként jelenik meg.

Fontos, hogy elméletében a beolvadást csak ritkán vette teljesnek, illetve disszimilációról (az asszimiláció ellentétéről) is beszél. A nemzeti, etnikai kisebbségek asszimilációját befolyásoló tényezőkből egy húsz tételes listát állított fel (bővebben lásd: Yinger 2002). Yinger az integrációt, mint az asszimiláció kulcskérdését kettéosztja, egyfelől egyéni, másfelől csoportos szinten kezeli azt. Az egyéni integrációs stratégiák asszimilációhoz vezetnek, míg a csoportos integráció pluralizmust eredményez (Yinger 2002, idézi Gyurgyik 2004). Ez az elem nagyon fontos, hiszen itt kerül előtérbe a befogadó nemzeteken belüli közösségek fontossága. A gordonai asszimilációs elmélet ismeretében mondhatjuk, hogy az egyén bekapcsolódik a többségi szervezetekbe, és azok integrálják, a többség értékei alapján, míg a közösség egyfajta kettősséget hoz létre, amely egymás mellett párhuzamosan él a csoport tagjaiban. Egyrészt a többség értékeinek ismeretével, másrészt a saját kultúra és értékek ápolásával. Yinger szerint mind az egyéni, mind a csoportos integrációnak megvannak a feltételei. Az individualitás fontos feltétele, hogy a különböző etnikai csoporthoz, vagy nemzetiséghez tartozó egyének hasonló a társadalmi csoport tagjai legyenek. Csoportos szinten feltétel, hogy a résztvevő csoportoknak megadják ugyanazokat a jogokat, ugyanazonhoz a gazdasági, politikai előnyökhöz férjenek hozzá, mint a többségi társadalom tagjai (Yinger 1976). Tehát az asszimilációs folyamatok esetében gátat jelent a csoport, azonban a csoportnak – és tagjainak – azonos társadalmi, strukturális helyzettel kell rendelkezniük.

A fent bemutatott elméletek nagyrészt az amerikai társadalomra vonatkoztak, amelyek mint elméleti keretek fontosak, viszont sok európai, közép-európai viszonyt nem tisztáznak, valamint a viszonyokra nem alkalmazhatók teljes egészükben. A közép- és kelet-közép-európai asszimiláció-felfogások különbségeit egy 1991-es, magyarok által végzett szlovák kutatással kívánom érzékeltetni, ahol nyolc kérdésben foglalták össze a nemzetiséggel, saját identitással, asszimilációval kapcsolatos fókuszpontokat (Garami – Szántó 1991). A nyolc kérdés a következő: 1: Milyen nemzetiségűnek tekint magát? 2: Mit tekint anyanyelvének? 3: Olvas-e szlovák nyelvű sajtót? 4: Milyen nemzetiségűnek tartja a falu, ahol él? 5: Melyik nyelvet beszéli jobban: a magyart vagy a szlovákot? 6: Milyen nyelven beszél a faluban szlovák ismerőseivel? 7: Milyen nyelven beszél otthon a családjával? 8: Gyermekei tudnak-e szlovákul? Az első kérdés az identitástudatra kérdez rá, aminek fontos indikátora a nyelv

(második kérdés). Nyelvre vonatkozó, nem ennyire explicit kérdés továbbá az ötödik, illetve az utolsó kérdés reflektál a gyerekek nyelvtudására is, ami fontos pontja az asszimilációnak, hiszen – főleg a vegyes házasságokkal – a gyerekek nyelvtudása, valamint anyanyelve a többségihez kezd el alkalmazkodni. A nyelv, mint egyik dimenzió mellett megjelenik a kulturális gyakorlat, valamint a nemzeti öntudat dimenziója is (Garami – Szántó 1991).

További értelmezésbeli eltérés – az amerikaihoz képest – fűződik Szilágyi N. Sándor nevéhez, aki az erdélyi magyar közösségek fogyása kapcsán állapította meg, hogy „*asszimiláció minden olyan folyamat, amelynek eredménye egy nyelvi, etnikai, vagy felekezeti kritériumok szerint meghatározott populáció lélekszámának és/vagy reprodukciójának egy másik, ugyanolyan kritériumok szerint meghatározott populáció javára történő csökkenése*” (Szilágyi 2002:15).

Népesség, nemzetiség

Magyar népesség statisztikai mutatói

A horvátországi magyarság száma és aránya nem jelentős, illetve az elmúlt negyven évben folyamatos csökkenést mutat. Kialakultak azonban jellegzetes magyarlakta települések, amelyek gyakran földrajzilag is közel fekszenek egymáshoz. A legtöbb ezekből a településekből Eszék Baranya megyében található, valamint a magyar nemzetiség nagy része is ezeken a területeken él. Ezt a területet nevezik Dráva-köznek, ahol a Duna és a Dráva folyók találkoznak. A területet Dél-Baranyai háromszögnek vagy Drávaszögnek is szokták nevezni, ezzel is utalva a horvátországi területekre (Heka – Szondi 1993:7). A magyar nemzetiség területi eloszlása tekintetében a legtöbb magyarlakta település a Drávaszögben helyezkedik el. A népességváltozási folyamatok jobb elemzése érdekében a népszámlálási cenzusok segítségével kívánom alább bemutatni azokat a folyamatokat, melyek a horvátországi magyarság számát alakították.¹ Az első vizsgált év 1971. Ekkor a magyarság száma Horvátországban 35.488 fő volt, ami a horvát nemzetiségek 0,80%-át tette ki (1. táblázat). Az 1971-es népszámlálási évben a legnagyobb számban levő nemzetiség a szerb volt, számuk meghaladta a hatszázezer főt is. 1971-ben az ország népessége 4.426.221 fő volt, amely számból

1 Az adatok és az ábrák forrása: Croatian Bureau of Statistics <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm> (letöltve: 2021.03.30).

3.513.647 fő volt horvát nemzetiségű (az 1971-es népszámlálás nem tárgyalja külön a nemzetiségeket anyanyelvük szerint).

A következő vizsgált év 1981, amikor a magyarság száma nemzetiség szerint 25.439 fő volt, ami jelentős számbeli csökkenés, aminek megfelelően az arány is 0,55%-ra esett vissza (az előző évtized 0,80%-os aránya sem volt már jelentős). 1981 és 1991 között egy lassabb csökkenés indult, amit a következő időszak nagyarányú csökkenése követett. 1991 és 2001 között bekövetkezett majdnem 6 ezer fős csökkenés egyik oka a délszláv háború, ami után az elmenekült magyarok közül sokan nem tértek vissza Horvátországba.

Az anyanyelvek tekintetében azonban még enél is nagyobb változás volt megfigyelhető. A vizsgált 1991-es évben magyar anyanyelvűnek 19.684 fő mondta magát Horvátországban, ami 0,41%-os arány volt (2. táblázat). Ez a szám 2001-re 12.650 fő lett, amely már csak 0,19%-os arányt jelentett. Ez a legnagyobb mértékű csökkenés a vizsgált időszakokban. Fontos megjegyezni, hogy az ország lakosságának száma 1991, és 2001 között nagymértékben csökkent, szintén a háborús konfliktusokán. Anyanyelv szerint 1991-ben közel 20 ezren voltak (2. táblázat), ami a nemzetiséghez képest jelentősen kisebb arány. A 2001-es év népszámlálása tovább erősített egy olyan jellegű számbeli változást, amely már a korábbi években is megfigyelhető volt, jelesül a horvátországi magyarság fogyását. A 2001-es adatok alapján a magyar nemzetiségűek száma mindössze 16.595 fő volt, az anyanyelvi magyarok száma pedig 12.650 fő. A horvátországi magyarok száma nemzetiség szerint 2011-ben 14.048 fő volt, ami 2001-hez képest egy újabb fogyást mutat. A nemzetiségi hovatartozástól különbözhet az anyanyelv. A vizsgált 2011-es évben anyanyelv szerint Horvátországban 10.231 fő vallotta magát magyarnak, ami a nemzetiségi magyarság számarányával összevetve majdnem 4000 fős különbséget jelent (1-2. táblázat). A különbség abból a szempontból is fontos, hogy a magyarság bizonyos része nemzetiségileg magát magyarként pozicionálja, azonban anyanyelvnek mást tart.

Látható, hogy a horvátországi magyarság száma folyamatosan csökken. Az adatok eloszlásából látszik, hogy a hetvenes és nyolcvanas évek között megfigyelhető csökkenés tovább folytatódik, aminek eredményeképpen a magyar nemzetiség aránya Horvátországban megfelelő mértékben csökkent az időszak eleje és vége között (1. táblázat).

Nemzetiségi mozgások és folyamatok értelmezése

A fenti adatok értelmezési kerete kiemelten fontos, hiszen olyan, a nemzetiségeket érintő általános folyamatokra világítanak rá, melyek történelmi, társadalomtörténeti kontextusban értelmezve válnak világossá. Horvátország esetében általánosságban elmondható, hogy a szocialista típusú rendszer kiépüléséhez, erőltetett fenntartásához, széteséséhez, majd a délszláv háborús konfliktus lefolyásához nagyban kapcsolódik a nemzetiségi kérdés. A tényt, hogy az államszerkezet létrehozása során olyan intézkedések valósultak meg, melyek – ilyen szempontból hasonlóan a magyarországi szocializmushoz – a területi adottságokat figyelmen kívül hagyták, tovább súlyosbítja, hogy a kiépülő rendszer nem számol azokkal a nemzetiségi, etnikai gyökerekkel, melyekben értelmeznie kellett saját magát. A szovjet típusú átalakítások pillanatképek bemutatása során a nemzetiségi kérdés társadalmi problémává válását igyekszem bemutatni, azzal a céllal, hogy az adatok mellett értelmezhetővé váljanak azon folyamatok és társadalmi következmények is, melyek a mai napig éreztetik hatásukat a horvátországi magyarok közösségeken.

A szocialista típusú kelet- és közép-kelet-európai rendszerek felbomlásának előzményei és okai nem csak a második világháború végén kialakult viszonyoknak köszönhetőek, gyökerei az első világháborúig nyúlnak vissza (Sokcsevits 1997). Az etnikai határokat figyelmen kívül hagyó békeszerződések új viszonyokat alakítottak ki, az itt élő nemzeteket egy új államszövetségbe kényszerítették úgy, hogy a nemzetiségek gyökerei gyakran a középkorig nyúlnak vissza.²

A délszláv egység, a jugoszlavizmus eszméje már a török uralom alatt is megfogalmazódott, azonban a horvát-magyar kiegyezéssel az eszme háttérbe szorult, és csak a 20. században éledt újjá 1918-ban, a szlovén, horvát, szerb egységes állam révén (Sokcsevits 1997). Az első Jugoszlávia 1941-es szétesésének több ok is tulajdonítható, köztük az etnikai heterogenitás, illetve a szerb nacionalizmus (Heka – Szondi 1993; Romsics 2005). Mindezek

2 A frankok által megtérített horvátok a kereszténységhez, a katolikus valláshoz kapcsolódtak, míg a Bizánc által megtérített szerbek az ortodox kereszténységhez kapcsolódtak. Ennek mentén a horvátok a nyugat-európai civilizációhoz, és politikai áramlathoz kapcsolódtak, míg a szerbek Bizánc mögé sorakoztak fel (bővebben lásd: Végh 2008; Heka 2014).

ellenére Jugoszlávia 1945-ben „újra” megalakult Jugoszláv Föderatív Népköztársaság néven, amely névből is kirajzolódik a kommunista befolyás. A közösségek etnikai keveredéséből adódó folyamatok már egy évvel Tito halála után, 1981-ben elkezdődtek, melynek legkritikusabb központja Koszovó volt (Heka – Szondi 1993). A szerbek számára Koszovó történelmi jelentőségű, a szerb nemzetiség központját alkotó terület volt. A területen egy demográfiai robbanás következtében jelentősen megnőtt az albánok száma, ami miatt az albán többség nemzeti mozgalmat indított a tartomány köztársasági rangra emeléséért (Juhász 1997). Az albán többség törekvése egy új erőt adott a szerb nacionalista törekvéseknek. A szerbek összeállítottak egy vitairatot, ami a későbbiekben lényegében a szerb nemzetiség legfontosabb törekvésévé vált: „*A szerb nép teljes körű nemzeti és kulturális integrációjának megvalósítása, függetlenül attól, hogy mely köztársaságban vagy autonóm tartományban él, a szerbek történelmi és demokratikus joga*” (Sokcsevits 1997: 29).

Jugoszlávia felépítését tekintve nyolc föderális egységből, hat tagköztársaságból állt, illetve Koszovó és a Vajdaság autonóm tartományaiból, melyek függetlenségét Milošević 1989-ben gyakorlatilag felszámolta (Juhász 2004). A felbomlást és a háborút vizsgáló elemzések központi témája a heterogenitás és az eltérő fejlettség. Ez utóbbi szempontjából Jugoszlávia egy északi és egy déli részre bontható (Ördögh 2017). Az északi részen a gazdaságilag fejlettebb, a nyugati párbeszédbe leginkább bekapcsolódó, illetve Közép-Európához legközelebb álló terület Szlovénia és Horvátország voltak. Horvátország gazdasági nehézségeit már akkor ellensúlyozta a tengerpart turisztikai vonzereje (Simon 2003). A gazdasági fejlettségbeli különbségek a függetlenedés irányába hatottak ezeken a területeken. Ezt a szándékot erősítette többek között a szovjet blokk országainak rendszerváltása, valamint a Szovjetunió szétesése is. A fejlett területeken tehát nem csak a nacionalista folyamatok hatottak a függetlenedésre, de a gazdasági érdekek is ebbe az irányba mutattak. Az elmaradottabb területek esetében is megfigyelhetők voltak nemzetiségek közti feszültségek (lásd Koszovó), azonban a fejletlenebb részekben sok nemzetiség egymásmellettsége volt a jellemző például: „*Bosznia-Hercegovina önmagában is egy kis Jugoszlávia volt*” (Juhász 1997, utalva arra, hogy a területen éltek szerbek, horvátok és muzulmánok is). A konfliktusok megnyilvánultak olyan gazdasági válságkezelési intézkedésekben is, mint például az import hiánya, ami az áruhiány révén több konfliktust is eredményezett (Sokcsevits 2011).

A tagok törekvéseire tehát erőteljesen hatottak a nemzetiségi feszültségek, ugyanakkor a fejlettségbeli különbségek okán eltérő „javaslatok” születtek. A jugoszláv helyzet megoldására két olyan fogalom használható, ami leírja mind a nemzetiségi törekvéseket, mind a gazdasági változásokat. Az egyik a renacionalizáció, a másik az europanizálódás (Juhász és mtsai 2003). A két jelenség jól tükrözi a tagok eltérő érdekeit, amelyek a nemzetiségi kérdések mellett gazdasági alapon mutatkoztak meg. E két jelenség mellett érezte ellentétes hatását a tömbpolitika és a korlátozott szuverenitás. A horvátok, és a szlovének alapvetően a saját, szuverén államokban szerettek volna élni, és egy lazább kötődésként megtartani Jugoszláviát, déli oldalon azonban Macedónia és Montenegró igyekeztek volna fenntartani a fennálló rendszert (Juhász 1997). A rendszer tehát alapvetően két komoly probléma mentén dezintegrálódott: a nemzetiségi feszültségek, valamint a gazdasági egyenlőtlenségek.³ A leginkább fejlett Horvátország 1996-os függetlenné válásakor komoly gazdasági nehézségekkel küzdött, amihez hozzátartozott a dél-baranyai területek nemzetiségi problémája is. Ez jelentette többek között, hogy az etnikai tisztogatások áldozatául esett falvakban (pl. Szentlászló, Kórogy, Újbezdán) jelentős számú ingatlan rongálódott meg, vált lakhatatlanná. Az ostromot túlélte városokban (pl. Vukovár, Eszék) is hasonló mértékű károk keletkeztek az épületekben, műemlékekben, valamint az utakban is. A térség infrastrukturális visszaesése mellett a nemzetiségi együttélés kérdései ezeken a területeken a leginkább jellemzők.

A folyamatokból látható, hogy a területen a nemzetiségi együttélésnek – és ezzel párhuzamosan a konfliktusoknak – komoly hagyományai vannak. Fontos, hogy az identitás kérdését több tényező is befolyásolja, úgymint a háborús részvétel, nyelvi hagyományok és vegyes házasságok.

Asszimilációs folyamatok egy horvát kistelepülés példáján

Az következőkben egy horvátországi magyar település példáján keresztül mutatom be az asszimilációhoz, identitástudathoz és a nemzetiségi

³ Természetesen több részproblémát is lehet említeni, strukturális szinten például a politikai rendszer felépítését, ami lehetőséget adott a decentralizációra és a rendszer többközpontúvá vált, ezzel tovább erősítve a dezintegrációt (Juhász 1997).

konfliktusokhoz kötődő folyamatokat. Fontos, hogy az elméleti keret mellett bemutatásra kerüljön az a társadalomtörténeti keretrendszer is, melyben értelmezhető a térség és a település lakosságának nemzetiségi kérdése, valamint saját magyarságuk/horvátságuk.

Jelen tanulmányban bemutatásra kerülő településre azért esett a választás, mert egy kutatás keretében 2015-ben már interjúk lekérdezés valósult meg a településen élő, közfeladatot ellátó személyekkel, illetve kulturális, szervezési és oktatási területen dolgozó magyar szakemberekkel (polgármester, iskolai tanító, kulturális referens – ld. Ragadics és mtsai 2015). A kutatás módszertanát tekintve egyik kiindulópontot a település központi személyeinek (polgármester, iskolai tanító, kultúrház vezetője, civil szervezeti vezető, hagyományörző egyesületi tag, helyi aktivista) megkeresése jelentette. A helyi, úgynevezett kulcsberekkel folytatott interjúk mellett hólabda-módszerrel került lekérdezésre a lakosság, azaz a kérdezőbiztosok megkérdezték az adott lekérdezett személyt, kihez tudnának elmenni következőleg. A hólabda-módszer alkalmat teremtett arra, hogy a helyi magyar közösség tagjaihoz eljuthattak a kérdezőbiztosok, aminek eredményeként a lekérdezés időtartama alatt (2014. szeptember 26. és október 1.) összesen 34 kérdőív rögzítése történt (Ragadics és mtsai 2015:229). Az alapvető szociodemográfiai szempontok és nemzetiségi adatok mellett olyan nyitott kérdések is szerepeltek a kérdőívben, melyek segítségével bemutatathatóvá válnak a település magyar lakosságának családi kapcsolatai, oktatással és a gyermekeik nemzetiségével kapcsolatos kérdései, a helyi aktivitásról és szervezeteiről alkotott képe, valamint a háború megélése.

Újbezdán története

A település 1864-ben alakult, ma pedig a beremendi határátkelőtől nagyjából 5 kilométerre fekszik.⁴ Területe mocsaras volt, termelésre nem alkalmas. A Dárdai uradalom a Dráva vízének lecsapolásával akart használható termőterülethez jutni. Ennek érdekében folyószabályozási munkálatok indultak, illetve a település mai területére bácsbezdáni munkásokat hívtak, akik segítettek a lecsapolásokban, valamint a birtokok használhatóvá tételében. Ezek a munkások többnyire elszegényedett,

nagycsaládos emberek voltak, vándormunkások, azaz kubikusok. A munkások kezdetben kéthetente jártak haza, majd 1864-ben (közel 10 évvel a munkálatok kezdete után) az uradalom kijelölt nekik 170 katasztrális holdnyi területet, ahol mindenki kapott egy házhelyet, és egy hold művelhető földet (Ragadics és mtsai 2015). Ennek köszönhetően a munkások, családjaikkal együtt ideköltöztek. A földet 1%-os kamatra kapták 300 forintért, aminek a törlesztése nem volt időhöz kötve. Három egymással párhuzamos utcát jelöltek ki, és kezdetben 120 házhelyet. Az alapításhoz köthető év végéig 35 család költözött át az új „faluba”. Kezdetben nem volt a faluban kovács, ezért mindent saját maguk építettek. Ahogy nőtt a népesség, a helybeliek közösen vettek egy házat a faluban, és iskolát alapítottak. Az első okleveles tanár csak 1906-ban érkezett. Az új iskolai épület megépítését a Pécsi Püspökség támogatta, ezért maga az iskola is római katolikus lett, ami után 1935-ben felépült a római katolikus templom. A települést 1941-ben megszállták a magyarok, majd 1944-ben a németek. Végleg csak 1945-ben szabadult fel. A délszláv háború kezdetekor, 1991-ben a faluban 565-en laktak, azonban sokan elmenekültek, illetve besorozták őket. A háborúnak három falusi áldozata volt, valamint 1992-ben a martalócok felgyújtották a templomot, amit azóta sikeresen felújítottak. A faluban 300-an,⁵ főleg magyarok (Károly 1998) laknak, a lakosság – hasonlóan a többi, akár hazai, akár horvát faluhoz – elöregedő.

Család és oktatás

A települési lakosok fontos szempontként jelelték meg a vegyes házasságokat. A fent tárgyalt szerzők is rávilágítanak erre, viszont a helyiek saját tapasztalataik és ismeretségük alapján itt beszélnek beolvadásról és identitásvesztésről, ezzel is utalva arra, hogy a következő generáció már más nemzetiséghez tartozónak fogja vallani magát. A faluban megfigyelt vegyes házasságoknál az esetek többségében ugyanis az anya az, aki nem magyar nemzetiségű, sőt gyakran nem is beszél magyarul. Ilyenkor az identitásvesztés esete „hatványozódhat” és a gyerek anyanyelve nagyobb valószínűséggel a horvát lesz. A szülők ugyan minden esetben igyekeznek magyarul is beszélni a gyerekekkel és élnék

4 A történelmi leírás forrásai a helyi szakemberek, illetve a település honlapja <https://sites.google.com/site/ujbezdán> (letöltve: 2021.03.30.)

5 Forrás: https://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_01/e01_01_01_zup14_3255.html (letöltve: 2021.03.30.)

a helyi magyar nyelvű általános iskolai oktatás lehetőségével, azonban megfigyelhető, hogy a falusi gyerekek nagy része szabadidejében inkább a horvát nyelvet használja. Erre az iskola (egyetlen) helybeli tanítója is felhívta a figyelmet. A magyar nyelvű oktatást a helyi lakosság nagyra értékeli, nem, vagy csak kevés esetben viszik el a gyerekeket máshova, azonban a továbbtanulási lehetőségek szempontjából a horvát iskola mellett döntenek. Az általunk megkérdezett vegyes házasságban élő magyar férfi mindkét gyereke (gimnazista korú) a közeli városban, Pélmonostoron tanul, horvátul. A szülők egyrésztől nem engedhetik meg maguknak az észéki magyar nyelvű iskolát, sem egy magyarországi (pl. pécsi) középiskolát, hiszen a földrajzi távolság jelentős odautazási költséget jelent, valamint egy esetleges kollégiumi szálláshely tovább növeli a költségeket. Ezt igazolja az a gyakorlat, miszerint a gyerekek többsége a közeli iskolák eléréséhez az ingyenes iskolabuszt használja.⁶ A magyarországi középiskolák a megkérdezett családok szempontjából említésre sem kerültek, leginkább olyan továbbtanulási lehetőségek jelentek meg, melyek leggyakrabban a turizmushoz kapcsolódtak. Több lakos is felhívta a figyelmet arra, hogy a fiatalok nem ebben a térségben szeretnének elhelyezkedni, jellemzően Horvátországon belül, a déli, tenger melléki területeken vállalnának állást (komoly előnyként jelent meg a turisztikai munkák esetében a kétnyelvűség is). Ez egy jelentős konfliktusforrást okoz, mert amíg az idősebb lakosság a fiatalokra rászól, hogy a magyar nyelvet használják (Ragadics és mtsai 2015:175), addig a középkorú lakosság, akinek a gyermekeit érinti ez a kérdés, inkább hajlanak afelé, hogy a gyerek a horvát nyelv révén boldoguljon. A vegyes házasságokban tehát a magyar lakosság számra megjelenik az elhorvátosodás veszélye, amit tovább erősít a falusi gyerekek horvát nyelvhasználata – még akkor is, ha magyar nyelvű oktatásban vesznek részt. A nyelvhasználatban ezért a lakosság – főleg az idősebbek – alapvetően az identitásvesztés problémáját látják, hiszen a magyar általános iskola a településen az identitás megőrzésének egyik, ha nem a legfontosabb sarokpontja, ami, ha a fenti elméletekre gondolunk, kettős szerepet is betölt. Egyrésztől lehetővé teszi a nyelv megőrzését, ápolását, mely egy nemzetiség számára az egyik legkézenfekvőbb megkülönböztető elem (Giddens 1995), másrésztől az iskola egy olyan, a nemzetiségi integrációt

6 Helyi lakosok kérdésemre, hogy mennyiben változna a helyzet, ha nem lenne iskolabusz, az egyik szülő azt mondta, nem tudná fizetni a gyereke utazási költségeit.

elősegítő, azt megőrző intézményként is funkcionál, amely a gordonai elméletben a legfontosabb strukturális asszimiláció bekövetkezését késleltető elem (Gordon 1964). Gordonai értelemben a helyi magyar iskola egy olyan intézmény, amely gátolja az asszimiláció egyik legfontosabb lépését, a többségi társadalom intézményeibe való betagozódást. Ez a „gát” azonban nem tart sokáig, az általános iskolai oktatást követően a diákok számára már a horvát képzésnek kell következnie.⁷ A gyerekek szülei számára éppen ezért az identitás őrzése mellett megfontolásra kerülnek olyan munkaerőpiaci szempontok is, melyek alapján inkább szeretnék, hogy a gyerekek megfelelő képzésben részesüljenek (több esetben ez magával vonzza a dél-baranyai térségből való elköltözést Horvátország délebbi területeire).

A lakosság számára az iskola kiemelt szerepet foglal el, amihez kapcsolódik nemcsak a település fennmaradásának képe (hiszen amíg működik az iskola, addig van elegendő gyerek, tehát nem csökken jelentősen a népesség), azonban egy fontos konfliktusforrás is, hiszen a magyarság-horvátság, azaz az identitás és asszimiláció egyik korai meghatározója.

Helyi szervezetek

A magyar nemzetiséget tömörítő, és ezáltal az integrációs szerepet betöltő szervezetből Horvátországban két nagyobb országos hálózattal rendelkező található. Az egyik a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége, a másik pedig a Magyar Egyesületek Szövetsége. A vizsgált településen a két szervezet között erős érdekellentét van, ami a helyi közösségben is megmutatkozik, vitákat generál. Helyi szinten a két magyar identitást őrizni kívánó csoport tagjai nem járnak el a másik csoport által szervezett rendezvényekre, nem olvassák a másik szervezet által kiadott újságot, illetve nem járatták a gyerekeiket a másik csoport által meghirdetett programokra. Az ellentétek nem kimondottan a szervezet tagjai közti személyes ellentétek (bár ilyenek is vannak), sokkal inkább alapját képezik a faluért tett erőfeszítések, a polgármester személye. A Kultúr Otthon és az Újbezdáni Ifjúsági Hagyományörző Egyesületet, mint a település két legfontosabb magyar kulturális központja nem, vagy csak minimális

7 A magyarországi iskola nem jelenik meg, mint alternatíva, aminek legfőbb oka annak magas költsége, míg horvát oldalon a közeli Pélmonostoron választani lehet a gimnáziumi, és a szakközépiskola típusú képzések közül is.

mértékben folytat egymással szakmai együttműködést, aminek eredményeképpen az iskola után vagy mellett legfontosabb, a közösségi integritást erősítő platform „hatékonysága” sérül.

A helyi rendezvények és települési programok kiemelten fontosak, hiszen ezeken a platformokon csökkenthető az akkulturáció, azaz a kisebbségi társadalom saját hagyományait és értékeit tudja megőrizni. A települési magyar szervezetek szinergikus kapcsolatának hiánya is abba az irányba hat, hogy a magyar lakosság számára szervezett programok minősége és mennyisége, valamint látogatottsága is csökkent.

A helyi programok mellett a település mindösszesen csak pár kilométerre található a magyar határtól, azonban a helyi lakosság alig tud magyar médiát fogyasztani. A lakosság idősebb fele számára az internet a legkevésbé használt módja bármilyen tartalomfogyasztásnak, ennek hiányában azonban csak olyan horvát tartalmak – és a szervezetek időnként megjelenő magyar nyelvű kiadásai – elérhetők, melyek lévén a területi elszigetelődés még inkább megjelenik. Gordon az anyaországgal való kapcsolat tematizálásánál fontosnak tartja a távolságot és azt, hogy milyen gyakran látogat valaki haza. Ebben az esetben a távolság minimális (Újbezdánt Eszék-től 40, míg Pécs-től 50 kilométer választja el), azonban a hazalátogatás – rokonok és egyéb magyarországi ismeretek hiányában – nem mindennapos. A magyar nyelvű újságok, televízió és rádiócsatornák hiányában a település lakossága még arról sem tud értesülni, milyen programok lesznek az öt kilométerre fekvő Beremenden.

Az identitás és asszimiláció témájában további fontos kutatási terület lehet a médiafogyasztás, aminek relevanciáját elsősorban az adja, hogy míg az asszimilációs hatások mindig egyfajta „nyomást” helyeznek az egyénre, illetve hatványozottabban jelen van az identitásvesztés veszélye, a médiahasználat inkább egy olyan síkját mutatja be az egyén identitásának, ami csak hozzá köthető.

Háború

A település lakossága között megjelenik egy további ellentét, ami megosztja a helyi közösséget. Ez ellentét kiindulópontja a háború, illetve ki milyen módon vésztele át azt. A településről elmenekülők egy része önkéntesen harcolt a horvát hadseregben, míg többeket, akik itt maradtak a szerbek sorozták be (Ragadics és mtsai 2015:175). A lakosságnak egy

része Magyarországra menekült, ami egyet jelentett azzal, hogy a hátrahagyott értékei a háborúban teljesen eltűntek. Voltak, akik otthonaikban maradtak a településen, számukra a háborús események jelentettek komoly traumát. Az ellentétek gyökerei nem az átélt események súlyának le-, vagy felértékelésében, hanem azokban a háborús események után is jóval tovább ható élményekben nyilvánulnak meg, melyek a fosztogatásokhoz kapcsolódnak. A háború végén a faluba visszatérő helyeket üres házak fogadták. A fosztogatások, és az elvitt értékek nem hatottak meglepetésként, az ott maradtak reakciói viszont annál inkább. A megkérdezettek ugyanis nem láttak semmit, nem tudják ki vitte el értékeiket, beleértve sokszor az állataikat, autójukat, bútorokat. Az egyik helybéli, aki a horvát önkéntes hadseregben szolgált így emlékezett vissza: „*A legszebb szó, a nem tudom. Mert azzal nem sért meg*” (Szabó 2016:22). Más helybeliek szomszédjaiknál látták viszont elvitt bútoraikat. Az események konszolidálódása után a törvény lehetőséget adott az elvitt értékek visszaszerzésére, a jogi felelősségvonalra. Ehhez szükség volt két tanúra, és ötszáz kunára. Sokan nem vállalták az ügymenet lassúsága miatt sem a folyamatot.

A másik háborúhoz kapcsolódó ellentét az identitás. A helyiek megítélése alapján a megváltozott viszonyok miatt többen „nemzetiséget váltottak”. Ez a váltás többségében a magyarság kárára történt, azonban más csoportok, nemzetiségek asszimilációjával sem tudnak azonosulni, többek között az egyik magyar szervezet tagjai között megjelenik egy helyi lakos, aki, csetnik „katona” volt (eredetileg törökellenes szerb félkatonai szervezet, majd szélsőséges szerb nacionalista mozgalom). Ennek fényében sokan nem akarnak belépni a szervezetbe, ahol a tevékenykedő helybéli „*tegnap csetnik volt, ma már magyar*” (Szabó 2016:23).

A háborús események hatásai több szempontból is megjelennek és kihatnak akár a szervezeti aktivitásra is. Elmondható ugyanakkor, hogy a legnagyobb problémát az identitásban okozták.

Összefoglalás

Tanulmányomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az asszimilációs elméletek alapján milyen tényezők hatnak egy horvátországi magyar kistelepülés asszimilációjára. Az elméletek mellett bemutatásra kerültek azok a speciális folyamatok, melyek Horvátországban a nemzetiségek kérdésére

hatottak. Az identitás szempontjából fontos ellentétek alakultak ki a jugoszláv időszak alatt, mely ellentétek a délszláv háborúban csúcsosodtak ki és azóta is éreztetik hatásukat. Az asszimilációs hatások esetében részletesen tárgyalásra került az intézményi, strukturális asszimiláció (Gordon 1964), ami több módon jelenik meg a vizsgált település esetében. Egyrészt a magyar zárvány jelleg, valamint az alapfokú oktatás és a magyar szervezetek elérhetősége jelentik azokat a tényezőket, melyek gátat szabhatnak az asszimilációnak. Ezek nem minden esetben töltnek be a magyarság számára integratív funkciókat. A magyar zárvány jelleg létrehoz egyfajta védőhálót, ami nem terjed ki a lakossági együttélésen kívül semmi másra. Minden közügy intézését horvát nyelven tudják folytatni, még a magyar média is esetlegesen érhető el a településen. Az iskola integratív szerepe és nyelvápolása jelen van, amire a helyi lakosság büszke, azonban – a strukturális és gazdasági adottságokból adódóan – a középfokú oktatásban már nincs lehetőség magyar nyelvű oktatásra. Ennek strukturális szempontjai megjelennek abban, hogy a közeli nagyobb településen (Pélmonostor) nincs magyar nyelvű oktatás, illetve gazdasági szempontból abban, hogy a helyi lakosok nem engedhetik meg maguknak, hogy gyermekük akár Pécsen tanuljon kollégistaként. Az iskola szerepe ezért megmarad azon a szinten, ami lehetővé teszi a magyar nyelv gyakorlását, de nem tölt be integratív szerepet, amire példa, hogy a gyerekek az iskolán kívül már a horvátot, azaz a többségi társadalom nyelvét használják. Az iskola kapcsán a (magyar) szülői stratégiák is az akkulturációs (Gyurgyík 2004) folyamatokat erősítik, azaz normává és alapvető stratégiává válik, hogy a gyerekek horvát nyelven tanuljanak. Ennek explicit célja, hogy Horvátországban tudjanak munkát vállalni. A harmadik asszimilációs gát a magyar szervezetek. A szervezetek és annak tagjai közti ellentétek rámutatnak a programszervezés hatékonyságára, valamint arra, hogy a zárvány jelleg és a határ közelsége ellenére is nehézségeket okoz a hagyományápolás. A helyi szervezetek és ellentétek a település lakosságának integrációs folyamatait is gátolják, hiszen az intergrációnak fontos vetülete a helyi civil szerveződések működése és hatékonysága (bővebben lásd: Megyesi 2020).

Az esetleges asszimilációs gátak mellett megjelennek olyan hidak, melyek az asszimilációs folyamatokat segítő tényezők. A „híd” képe arra utal, hogy a nemzetiség a többségi társadalomba való integrálódása során találkozhat olyan elemekkel,

amelyek egyfajta összekötést képeznek közte és a többségi nemzet között (Fehér 1993). Ezek a hidak mindig is jelen voltak és minden csoport számára több-kevesebb kényszerítő erővel is bírnak (gondoljunk csak az idegen nyelven történő ügyintézésre, oktatásra, stb.), azonban a vizsgált település esetében a hidak mellett megjelenő gátak is gyors elbontás alatt állnak.

Felhasznált irodalom

- Croatian Bureau of Statistics (é.n.): https://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/html/e01_01_01/e01_01_01_zup14_3255.html (letöltve: 2021.03.30)
- Fehér István 1993 *Utolsó percben – Magyarországi nemzetiségei 1945-1990*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Garami Erika – Szántó János 1991 *Magyarországi szlovákok. Kutatási jelentés*. Interpress Budapest.
- Gordon, Milton M. 1964 *Assimilation is American Life: The Role of Race, Religion and National Origin*. Oxford University Press, New York.
- Gyurgyík László 2004 *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- Hardi Tamás 2015 szerk. *Terek és tér-képzetek: Elképzelt és formalizált terek, régiók a Kárpát-medencében, Közép-Európában*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Somorja, Győr.
- Heka László 2014 A szláv népek első törvényei és közös intézményei. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 76:195-208.
- Heka László – Szondi Ildikó 1993 *Magyarok a Drávaszögben*. Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged.
- Juhász József 2004 Háborúk a nyugat Balkánon. *Múltunk (Tanulmányok a Háborúról)* (49) 4:305-342.
- Juhász József – Márkus László – Tóth Péter – Valki László 2003 *Kinek a békeje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Zrínyi, HM Zrínyi Kommunikációs Szolg. Kh., Budapest.
- Kocsis Károly – Eszter Kocsis-Hodosi 1998 *Ethnic Geography of the hungarian minorities in the Carpathian Basin*. Geographical Research Institute Research Centre Earth sciences and Minority Studies Programme, Hungarian Academy of Sciences, Budapest.

- Lábadai Károly – Loksa Gábor 2015 szerk. *Dráva-szög és Szlavónia Kollégium*. Antológia Kiadó, Lakitelek.
- Megyesi Boldizsár 2020 Zalaszentgrót: a civil társadalom szerepe egy aprófalvas térség integrációjában. *Kultúra és Közösség*, II:99-116. DOI 10.35402/kek.2020.2.8
- Ördögh Tibor 2017 szerk. *Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői*. Vajdasági Magyar Doktórandszok és Kutatók Szervezete, Szabadka, 9-41.
- Romsics Ignác 2005 *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Simon György 2003 A jugoszláv gazdaság az átalakulás útján. *Statisztikai Szemle*, (81) 2:148-171.
- Sokcsevits Dénes 1997 *A délszláv háború*. Calibra Kiadó, Budapest.
- Sokcsevits Dénes 2011 *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Mundus Novus Kft, Budapest.
- Szabó Árpád 2016 *Az identitás keretei egy horvátországi magyar kistelepülésen*. Kézirat, Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Pécs.
- Szilágyi N. Sándor 2002 Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. *Magyar Kisebbség* (7) 4:1-29.
- Újbezdán település honlapja (é.n.) <https://sites.google.com/site/ujbezdán> (letöltve: 2020.03.30)
- Weber, Max 1992 Etnikai közösségi kapcsolatok. In uő. *Gazdaság és társadalom*. KJK, Budapest, 91-107.
- Yinger, J. Milton 1976 Ethnicity in complex societies: structural, cultural, and characterological factors. In *The Uses of Controversy in Sociology*, ed. Lewis Coser – Otto Larsen. New York, Free Press, 197-216.
- Yinger, J. Milton 2002 Az asszimiláció és disszimiláció elmélete felé. *Regio. Kisebbség, politika, társadalom* (13) 1:24-44.

Táblázatok jegyzéke

1. Táblázat: A horvát népesség száma és aránya, illetve a horvátországi magyar nemzetiség száma és aránya 1971 és 2011 között – saját szerkesztés (Adatok forrása: Horvát Statisztikai Hivatal, népszámlálása: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm>)

	1971		1981		1991		2001		2011	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Horvátország lakossága	4 426 221	100,00	4 601 469	100,00	4 784 265	100,00	4 437 460	100,00	4 284 889	100,00
horvát	3 513 647	79,38	3 454 661	75,08	3 736 356	78,10	3 977 171	89,63	3 874 321	90,42
magyar	35 488	0,80	25 439	0,55	22 355	0,47	16 595	0,37	14 048	0,33

2. Táblázat: A horvátországi magyarok száma, anyanyelv szerint 1991 és 2011 között (Forrás: Horvát Statisztikai Hivatal népszámlálása: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm>)

	1991		2001		2011	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Horvátország lakossága	4 784 265	100,00	4 437 460	100,00	4 284 889	100,00
magyar	19 684	0,41	12 650	0,29	10 231	0,24